

А. Х. Тихончук,
аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО- ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ КОМПЛЕКСІ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних та методологічних основ інвестиційного забезпечення інноваційних процесів у сільськогосподарському комплексі. Систематизовано підходи до класифікації інвестування в сільськогосподарський комплекс.

The article investigates the theoretical and methodological foundations of investment security innovation in the agricultural sector. Systematic approach to the classification of investment in the agricultural complex.

ВСТУП

Для забезпечення продовольчої безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках необхідно збільшити до економічно доцільного рівня обсяги виробництва основних продовольчих товарів, мінімізувавши витрати на їх виробництво і забезпечивши їх якість, яка б відповідала міжнародним нормативам. Успішне вирішення зазначеної проблеми можливе за умови розвитку аграрної сфери на інноваційній основі, що передбачає: ефективне наукове забезпечення розвитку галузей агропромислового виробництва, здійснення необхідного державного протекціонізму та залучення значних об'ємів інвестицій приватного капіталу. Слід зазначити, що інновації аграрного спрямування повинні бути адаптовані до різних ґрунтово-кліматичних умов, враховувати реалії соціально-економічного розвитку країни, структуру галузей агропромислового виробництва, культурні та побутові традиції населення.

Основи теорії інновацій були закладені Дж. Гелбрейтом, П. Друкером, Р. Меншем, Ф. Ніксоном, Б. Твісом, Й. Шумпетером, розвинені в працях українських учених: О. Амоші, Л. Безчасного, А. Гайдуцького, В. Гейця, Б. Даналишина, О. Дація, М. Корецького, М. Кропивки, В. Осецького, О. Тивончука, А. Чухна, М. Чумаченка.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Узагальнити основні теорії інвестицій та умови їх застосування в контексті реалізації державної політики інноваційного розвитку сільськогосподарського комплексу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Переважаюча більшість визначень поняття "інновація", що існує в літературних джерелах, асоціюється з терміном "нова техніка", який широко вживався раніше. Сучасне поняття "інновація" значно ширше, оскільки воно охоплює всі сторони життєдіяльності людини і означає новації, що значно поліпшують життя людини. Отже, сутність і зміст поняття "інновації" у сучасній літературі розкриваються неоднозначно, що багато в чому пояснюється відмінністю підходів серед дослідників у вивченні цього складного і багатогранного питання. У даній статті категорію "інновація" ми будемо трактувати, перш за все, як процес, у середовищі якого наукова ідея або технічний винахід доводиться до стадії практичного використання і починає давати економічний ефект.

Враховуючи велику кількість видів інновацій та підходів до їх систематизації, запропонована такого роду класифікація інновацій за рівнем новизни (рис. 1).

Для визначення ролі інновацій в агропромисловому виробництві необхідно розглянути об'єктивну необхідність їх впровадження: створення і використання інновацій обу-

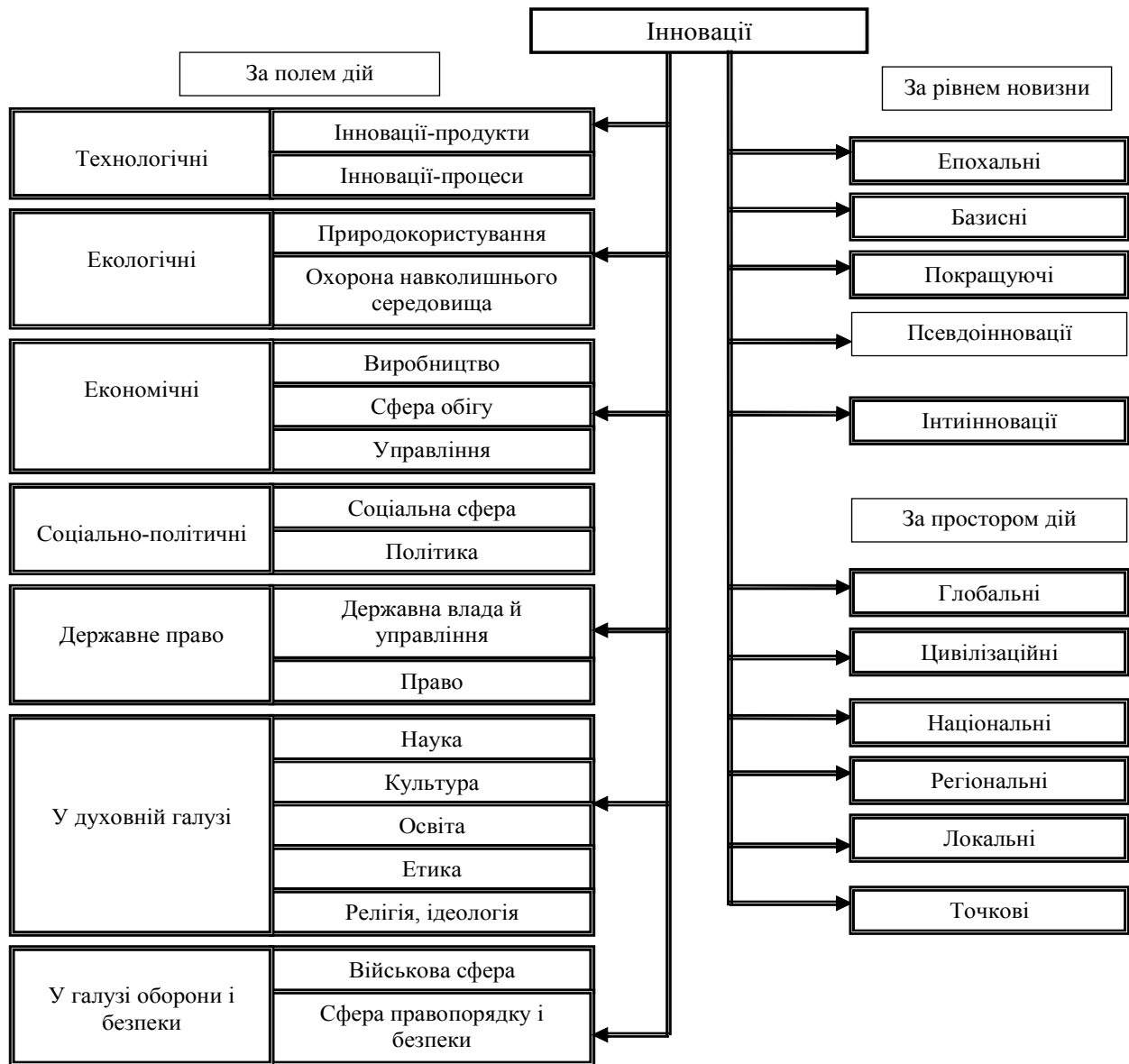

Рис. 1. Ознаки класифікації інновацій

мовлене конкурентною боротьбою товаровиробників; перші суб'єкти в освоєнні інновацій мають можливість здобуття додаткового прибутку в результаті тимчасової монополії на ринку; радикальні інновації є практично єдиним засобом, використовуючи який агропромислове підприємство може перетворитися на провідну корпорацію.

Інноваційний процес у будь-якому зі своїх проявів вимагає інвестиційного забезпечення. Аби при реалізації інновацій мати додатковий прибуток, підвищити ефективність діяльності підприємства, отримати соціально-економічний ефект, необхідно здійснити відповідні інвестиційні вкладення. Інноваційний потенціал будь-якої держави в значній мірі визначається часткою витрат на фінансування науково-дослідних витрат у валовому національному продукті. Важливе значення має також і структура інвестиційних потоків, що йдуть на фінансування прикладних і дослідно-конструкторських досліджень. Слід зазначити, що з точки зору гнучкості, доцільності, ефективності і швидкості впровадження інновацій і їх комерціалізації переважними є напрями інвестицій у вищезгаданих сферах.

Економічне зростання, обумовлене збільшенням цін світового ринку на експортні товари, перш за все на нафту, не може бути стійким. Енергосировинна спрямованість інвестицій призводить до деформації структури національної економіки і за відсутності ефективного механізму міжгалузевого переливу капіталу сприяє консервації технологічної відсталості обслуговуючих галузей. Без інноваційної спрямованості інвестицій неможливо забезпечити якісне економічне зростання, оскільки його основною рушійною силою виступає науково-технічний прогрес. У свою чергу, інновації без інвестицій просто нереальність, адже досягнення науково-технічної думки без вкладень засобів не можуть бути реалізовані. Слід зазначити, що між інноваціями і інвестиціями існує досить тісний взаємозв'язок і взаємозалежність (рис. 2).

У роботах, присвячених проблемам інвестування (Л. Гітман, М. Джонк), інвестиції визначаються як спосіб переміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження, або зростання вартості капіталу та принести позитивну величину доходу. Автори ототожнюють інве-

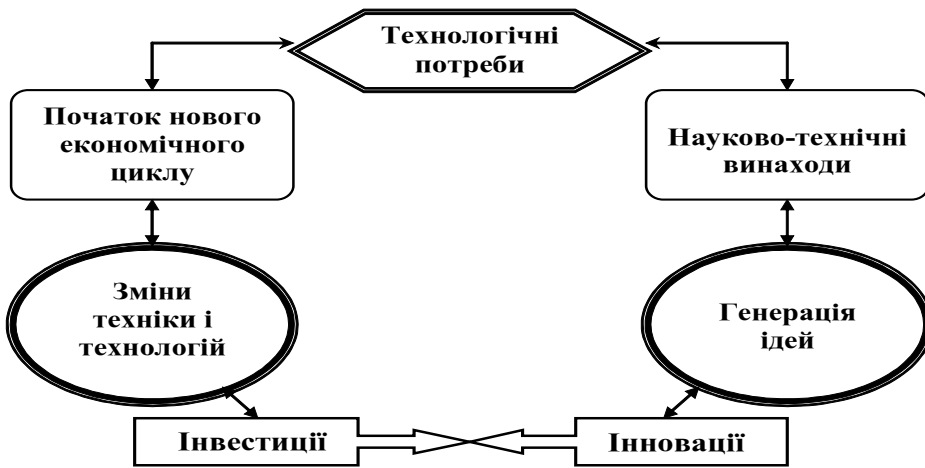

Рис. 2. Взаємозв'язок і взаємозалежність інновацій і інвестицій

стиції з інструментом, в який можна розмістити гроші з розрахунком на отримання доходу.

Інвестиції доцільно розглядати не у статичній, а в динамічній, тобто у процесі зміни форм вартості й перетворення їх у кінцевий продукт інвестиційної діяльності. З цих позицій інвестиції розглянуті і в багатьох наукових працях як низка перетворень: ресурси (цінності) — вкладення (затрати) — одержання доходу (ефекту) в результаті інвестування [1; 3].

Відзначимо, що у визначеннях інвестицій різних економічних шкіл і напрямів міститься загальна межа: інвестиції пов'язуються з отриманням доходу, що є основною метою інвестора. Крім того, інвестиції в західній економічній думці досліджуються в єдності двох аспектів — ресурсів і вкладень. Найнаочніше цей підхід викладено у працях Дж. М. Кейнса. На його думку, інвестиції — це частина доходу за певний період, яка не була використана для споживання, поточний приріст цінностей капітального майна в результаті виробничої діяльності певного періоду. Це визначення, хоча воно не є вичерпним, вирізняється досить чітким виділенням двох сторін інвестицій: ресурсів (акумуляованих із метою накопичення доходу) і вкладень (використання ресурсів), які забезпечують приріст капітального майна.

Беручи до уваги вищевикладене стосовно трактувань терміна "інвестиції" і особливостей такого надто складного економічного явища, як інвестування, що й зумовило появу і співіснування наведених різних трактувань, будемо використовувати як вихідний термін "інвестиції" у найширшому значенні.

В українській економічній літературі виділяються і альтернативні визначення категорії "інвестиції", автори яких акцентують увагу на окремих сторонах процесу. Ряд авторів робить акцент на довгостроковості здійснюваних вкладень. У результаті такого підходу з категорії "інвестиції" "випадають" операції по короткостроковому розміщенню грошових коштів, використанню інших активів у цілях отримання прибутку [5; 6].

Окремі автори, визначаючи термін "інвестиції", вважають, що останні існують тільки у грошовій формі. Але інвестування капіталу може здійснюватися не тільки у грошовій, а й у будь-якій іншій формі: майна, немайнових активів (досвіду роботи, пакетів програм, інших форм інтелектуальної власності), сукупності технічних,

технологічних, комерційних та інших знань, виробничого досвіду, прав використання землі, води, ресурсів, споруд, а також інших майнових та інтелектуальних прав.

Порівняльний аналіз зазначених вище визначень дозволив виділити наступні суттєві риси інвестицій, які знайшли своє відображення у більшості досліджуваних підходів: мета вкладень (інвестування); наявність тимчасового зв'язку між моментом вкладення коштів і отримання віддачі на зроблені вкладення; об'єкт вкладень.

Багато дослідників розглядають отримання прибутку як домінуючу мету інвестування [1; 3]. Однак такий підхід є трохи однобічним. У ряді випадків інвестування може переслідувати своєю метою не отримання прибутку на вкладений капітал, а досягнення соціального, наукового чи іншого ефекту. Це відбувається, наприклад, при фінансуванні деяких проектів із державного бюджету на безповоротній основі. Зроблені при цьому вкладення за своєю суттю є інвестиціями, хоча і не спрямовані на приріст капіталу. Крім того, отримання прибутку як мета діяльності властива не тільки інвестуванню, але й підприємництву у цілому.

Даний підхід також не повною мірою враховує специфіку агропромислового виробництва. Одним із найважливіших завдань галузі є безперервне забезпечення населення необхідними продуктами харчування, а також підвищення їхньої якості. У цьому зв'язку ми дійшли висновку, що прагнення до отримання прибутку, хоча і є у більшості випадків домінуючою спонукальною мотивацією ініціаторів і учасників інвестиційного процесу, але воно не розкриває належним чином сутність інвестицій як економічної категорії відповідно до сільського господарства.

У даному випадку можна погодитися з визначенням інвестицій як відмови від визначеної цінності в даний момент за (можливо, невизначеною) цінністю у майбутньому, яке було дане У. Шарпом, Г. Александером і Дж. Бейлі [4].

За своєю сутністю інвестиції можна розглядати як: фінансовий важіль впливу фінансових відносин на господарський процес; частину бухгалтерського балансу; конкретний процес вкладень з певною метою і в конкретні об'єкти.

У цілому, з урахуванням даних уточнень поняття "інвестиції" можна трактувати як фінансові, матеріальні та інтелектуальні ресурси, що вкладаються в об'єкти різних видів діяльності з метою одержання ефекту (фінансовий, соціальний, економічний, науковий) та модернізації виробничого потенціалу.

Таке трактування поняття інвестицій дає можливість розуміти його практичну цінність для всіх учасників інвестиційної діяльності і тим самим відбиває всі аспекти цього складного явища.

У ході даного процесу фінансування відбувається зміна форм капіталу, здійснюється по-слідовне перетворення ресурсів в інвестиційні витрати і перетворення вкладених засобів у приріст капітальної вартості у формі доходу (соціального ефекту). Економічну природу інвестицій якнайповніше, на наш погляд, відображає класифікація інвестицій за рядом певних ознак.

На наш погляд, інвестування в аграрну сферу АПК має більш об'єктивний характер (на відміну від інвестиційної діяльності та інвестиційної політики, які мають практично суб'єктивні риси) і виступає як безперервний і закономірний процес прогресивного розвитку продуктивних сил сільськогосподарства, здійснюваний шляхом вкладень майнових і немайнових цінностей у найбільш ефективні виробничі засоби, агропромислові технології, організацію виробництва, професійний розвиток працівників. Окрім цього інвестування забезпечує стабільний розвиток аграрної економіки, певною мірою суміжних сфер АПК, підвищення соціально-економічної ефективності виробництва і нормальні екологічні умови проживання населення. Використання запропонованих ознак дало можливість розробити систематизовану схему класифікації інвестування в агропромислове виробництво (табл. 1).

При оцінці конкретних інвестиційних проектів пропонуємо доповнити класифікацію ознаками і показниками, які, на наш погляд, дозволяють якнайповніше врахувати деталі інноваційних проектів, які неочевидні на перший погляд. Основу їх складають чотири ознаки:

1) ступінь обов'язковості — обов'язкові і необов'язкові проекти;

2) ступінь терміновості — невідкладні проекти і проекти, що відкладаються. Невідкладні характеризуються втратою своєї інвестиційної привабливості при відстрочці їх реалізації або можливою недоступністю в майбутньому. Проектами, що відкладаються, є ті, привабливість інвестицій в які при їх відстрочці слабо змінюється;

3) характер новизни проекту — інноваційні, підтримуючі, усталені;

4) взаємопов'язаність — альтернативні, незалежні і взаємозв'язані (включаючи додаткові) проекти.

Альтернативні (конкуруючі, взаємовиключні) проекти, що конкурують за інвестиційні ресурси підприємства, оцінюються одночасно, причому ухвалення рішення про реалізацію одного проекту виключає інший. Незалежні проекти, хоча і оцінюються самостійно, можуть здійснюватися одночасно з іншими. Відхилення або ухвалення одного проекту не впливає на ухвалення рішення по іншому. Взаємозв'язані (взаємопідлеглі) проекти оцінюються одночасно як один загальний проект. Ухвалення одного проекту залежить від ух-

Таблиця 1. Класифікація інвестицій в агропромислового виробництві

Ознаки	Форми інвестицій
Об'єкти вкладень	Реальні, фінансові
Характер участі інвестора в інвестиційному процесі	Прямі, портфельні
Територіальні аспекти інвестицій	Внутрішні, іноземні, закордонні
Форма розрахунку	Чисті, валові
Період інвестування	Довгострокові, середньострокові, короткострокові
Форма власності	Приватні, державні, колективні, спільні
Ступінь ризику	Безризикові, низькоризикові, середньоризикові, високоризикові, спекулятивні
Характер використання капіталу	Первинні інвестиції, реінвестиції, дезінвестиції
Форма інвестування	Нове будівництво, розширення, технічне переозброєння
Ступінь обов'язковості	Обов'язкові і необов'язкові проекти
Ступінь терміновості	Невідкладні проекти і проекти, що відкладаються
Характер новизни проекту	Інноваційні, підтримуючі, усталені
Взаємопов'язаність	Альтернативні, незалежні і взаємозв'язані (включаючи додаткові) інноваційні проекти

валення іншого і за цими проектами ухвалюється єдине (загальне) рішення. У разі додаткових проектів плани реалізації одного з них збільшують інвестиційну привабливість і рентабельність іншого проекту.

Використання запропонованої вище класифікації інвестицій як методичної основи дозволяє зробити наступні висновки. У сучасних умовах пріоритетними для сільськогосподарських підприємств є реінвестиції матеріального характеру, спрямовані на модернізацію і збільшення виробничих потужностей. Фінансові інвестиції поки що не виступають як самостійний напрям вкладень сільськогосподарських підприємств і проводяться переважно для оптимізації управління грошовими потоками. Разом із тим їх значення неухильно зростає.

Важливим завданням залишається збільшення термінів інвестування. Фінансування капіталоутворюючих інвестицій за рахунок короткострокових ресурсів робить вкрай негативним вплив на ліквідність підприємства і помітно знижує його стійкість.

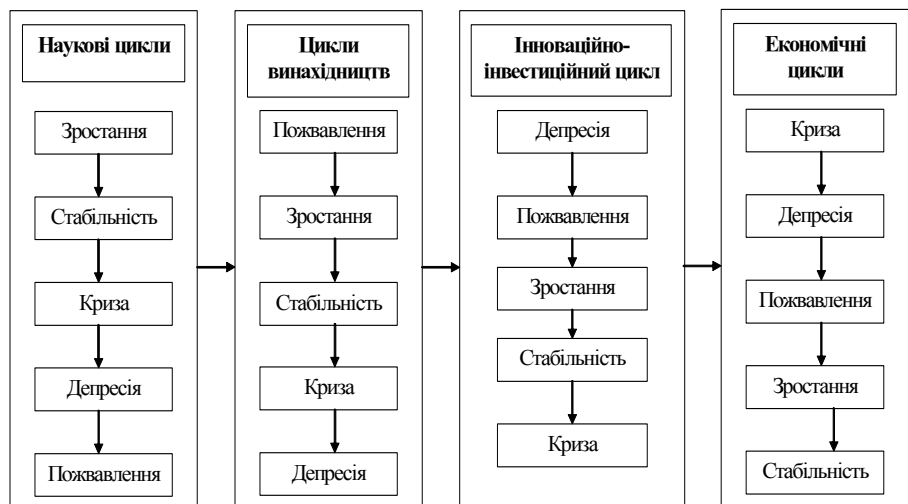

Рис. 3. Взаємозв'язок фаз наукових, винахідницьких, інноваційно-інвестиційних і економічних циклів

Істотний вплив на стан інвестиційної активності дотепер цих пір мають високі політичні й економічні ризики. Як наслідок, багато підприємств не мають можливості скористатися традиційними джерелами фінансування капітальних вкладень (банківським кредитом, позичками на ринку капіталів тощо). Крім того, обмеженим залишається фінансування, що здійснюється за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів [8, с. 154].

У таких умовах для сільськогосподарських підприємств оптимальною з погляду ефективності є реалізація таких схем фінансування, які передбачають розподіл ризиків між учасниками інвестиційного процесу, а також застосування механізмів захисту від цих ризиків. У результаті такі схеми повинні максимально враховувати вказані особливості інвестиційних потреб підприємств.

Рух інвестицій включає дві основні стадії: 1) "інвестиційні ресурси — вкладення засобів" — відбувається власне інвестиційна діяльність; 2) "вкладення засобів — отримання доходу (соціального ефекту) в результаті інвестування" припускає окупність здійснених витрат і отримання доходу (чи іншого ефекту).

У процесі руху інвестиції послідовно проходять всі фази процесу відтворення, починаючи з моменту мобілізації інвестиційних ресурсів і закінчуючи отриманням доходу (чи іншого ефекту). Тобто відбувається процес кругообігу інвестицій, інвестиційний цикл.

Інвестиції, їх масштаб і ступінь ризику змінюються залежно від фази циклу. Так, у період пожвавлення впроваджуються базисні інновації, причому дещо ризиковані, які вимагають значних інвестицій для освоєння нових поколінь техніки і технології. У цьому випадку діє правило, сформульоване Р. Меншем: інновації долають депресію [8, с. 175]. Ця фаза характеризується випереджаючим зростанням інвестицій: відбувається широке оновлення застарілого основного капіталу, яке ініціює хвилю нововведень і "переплітається з нею".

Інноваційно-інвестиційні цикли нерозривно пов'язані з науковими і економічними циклами (рис. 3) [8, с. 113].

Слід відмітити, що інвестиційна діяльність має свою структуру. Якщо розглядати її з урахуванням сфер господарювання, що її формують, то як складові можна виділити фінансову і виробничу її частини: у фінансовій сфері рух вартості здійснюється в ринковій формі, у виробничій — у формі реального капіталу.

Специфіка інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві полягає в тому, що її не можна віднести ні до фінансової, ні до виробничої складової економічної системи. Інвестиційна діяльність стосується виробництва в цілому, здійснює свій рух разом із відтворенням. Адже інвестування інноваційних процесів — це не лише рух грошей як інвестиційних ресурсів для реалізації інноваційної продукції, але й обов'язкове використання як реального капіталу. Зміст процесу інвестування полягає в тому, що він є довгостроковим вкладенням коштів власника в основний капітал суб'єкта, що залучає інвестиції. Тому інвестування є послідовним проходженням інвестиційних ресурсів через грошовий обіг та виробництво у вигляді матеріальних потоків, коли вартість набуває форми виробничого капіталу і відбувається її приріст у процесі створення матеріальних благ [2, с. 103]. Тому до інвестиційної діяльності входять два основних елементи: фінансовий і виробничий.

Поза сумнівом, пожвавлення економіки можливе лише на основі активізації інвестування інноваційних процесів. Разом з тим, у цей період відбувається падіння попиту на нові відкриття. Економічний підйом стабілізує інвестиційно-інноваційну активність.

ВИСНОВКИ

Визначено, що інвестування в сільськогосподарський комплекс має більш об'єктивний характер (на відміну від інвестиційної діяльності та інвестиційної політики, які мають більш суб'єктивні риси) і виступає як безперервний та закономірний процес прогресивного розвитку продуктивних сил сільського господарства, здійснюваний шляхом вкладень майнових і немайнових цінностей у найбільш ефективні виробничі засоби, агропромислові технології, організацію виробництва, професійний розвиток працівників, що забезпечує стабільний розвиток аграрної економіки і, певною мірою, суміжних сфер АПК, підвищення соціально-економічної ефективності виробництва і нормальні екологічні умови проживання населення. Використовуючи запропоновані ознаки, систематизовано підходи до класифікації інвестування в сільськогосподарський комплекс.

При оцінці конкретних інвестиційних проектів запропоновано доповнити класифікацію ознаками і показниками, які дають змогу повніше врахувати деталі інноваційних проектів. Їх основу складають такі ознаки: ступінь обов'язковості — обов'язкові і необов'язкові проекти; ступінь терміновості — невідкладні проекти і проекти, що виконуються в другу чергу; характер новизни проекту — інноваційні, підтримуючі, усталені; взаємопов'язаність — альтернативні, незалежні і взаємопов'язані (включаючи додаткові проекти).

Література :

1. Данилишин Б.М. Інвестиційна політика в Україні: [монографія] / Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дацій О.І. — Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2006. — 292 с.
 2. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дацій. — К.: ННЦ ІАЕ, 2004. — 428 с.
 3. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи: [монографія] / М.Г. Чумаченко, С.С. Аптекер, М.Г. Білопольский та ін. — Донецьк: ТОВ "Юго-Восток ЛТД", 2009. — 292 с.
 4. Інвестиційна та інноваційна діяльність: [монографія] / Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003. — 233 с.
 5. Кісіль М.І. Інвестиційна та інноваційна складові доктрини аграрної політики України / М.І. Кісіль // Економіка АПК. — 2007. — №7. — С. 82—87.
 6. Ковалишин П.В. Венчурне інвестування. Повернення до реалізму в США і в Європі / П.В. Ковалишин // Економіст. — 2007. — №1. — С. 54—56.
 7. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності / А.С.Музиченко. — К.: Наук. світ, 2010. — 345 с.
 8. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики [монографія] / В.Л. Осецький. — К.: ІАЕ НААН, 2003. — 412 с.
- Стаття надійшла до редакції 27.12.2012 р.*